

Svar til Niels Lund

AF

ESBEN ALBRECHTSEN

I anmeldelsen fremførte jeg at der er behov for at fortsætte en diskussion af emnet for hans disputats, og på den baggrund må ovenstående indlæg hilses velkomment. På flere punkter repræsenterer det noget nyt og uddybende i forhold til bogen, men derved bliver det også tydeligere at bygningen ikke just er rejst på klippegrund.

Niels Lund har fået den nærliggende idé at ledingen set over en længere tidsperiode må have undergået forandringer. Han vil bevise at leding i modsætning til hvad man hidtil har ment, i tiden fra 1085 (lige som i vikingetiden) frem til 1169-70 var noget der angik stormænd. Da nyskabtes den gamle leding for så igen at revideres med den ordning vi finder optegnet i det 13. århundredes landskabslove.

Her skal jeg indskrænke mig til at kommentere forhold omkring hovedspørgsmålet i anmeldelsen, min afvisning af hans opfattelse af stormandsledingen i 11.-12. århundrede. Naturligvis vil jeg ikke nægte stormænds betydning i krig, men fastholde at kongen i kampen om magten også gjorde regning på en folkelig leding. Jeg skal gerne medgive at stormænd har udgjort kernen i den tids militærvæsen. Min kritik går på at Niels Lund på en række punkter i sin iver efter at understrege stormænds betydning negligerer det folkelige element. Det sker dels ved at forbigå en del af befolkningen, dels ved, hvor det er muligt, at gøre bønder til stormænd eller deres undergivne.

Forfatteren vil bringe vor forståelse af ledingen i overensstemmelse med den nu herskende opfattelse af samfundet som stærkt differentieret og aristokratisk domineret, men derved overser han en gruppe jævne selvejere på almindelige familiebrug som hverken var storbønder eller indgik i stormænds husstand. Han tager fejl, når han mener at selvejergården har sin oprindelse langt senere i middelalderen (ovenfor s. 190). Hvad var disse bønders plads i krigsvæsenet?

Som Niels Lund påpeger, er der store problemer, når det gælder betydningen af Saxos (og andre kilders) sociale termer. Men han vender ikke usikkerheden mod sin egen teori. Han vil med et par eksemp-

ler godtgøre at krigsdeltagende almue hos Saxo optræder i stormænds følge, men her som ofte ellers er der tale om muligheder og antagelser som ikke akkumuleret kan gøre det ud for bevisførelse. Det kan ikke udelukkes at en folkelig leding har været i funktion under de vendertog Saxo skildrer. Denne forfatter interesserer sig jo for danernes bedrifter og ikke for noget så prosaisk som f. eks. havner og skiben.

En hovedhjørnesten i Niels Lunds konstruktion er at lundekirkens landboer i 1085 var storbønder og forgængere for 1200-tallets herremænd. Leding »ydes af en gruppe som fra de ældste kilder til de yngste udvikler sig fra *coloni* til herremænd« (s. 194). Denne opfattelse søges godtgjort ad to veje som ikke kan anses for farbare.

I 1085 gav Knud den Hellige en stor godsgave til lundekirken der herefter kunne nyde udbyttet af bønders (landboers) arbejde på denne jord. En del af den kongelige godsgave stammede fra folk der havde måttet aflevere megen jord til kongen i fredkøb. De bønder der drev jorden for prælaterne, og de velstående fredsbrydere er to forskellige kategorier, men de blandes sammen i afhandlingen med henblik på at vise at bønderne var storbønder. I den tænkte situation at det var lundekirkens bønder der skulle købe sig fred, hedder det at fredkøbet kunne »kræve betydelige midler, og skulle der betales med jordegods, så forudsatte det at de [landboerne] havde andet gods end det, de forpagtede af lundekirken« (s. 194). Niels Lund regner åbenbart ikke med den mulighed at det var mindrebemidlede landboer der skulle købe sig fred. Fredkøbet kan efter min mening slet ikke belyse de ledingspligtige landboers sociale status i 1085, fordi vi ikke ved hvad prisen på fredens generhvervelse var. Kongen kan have fastsat bøden diskretionært (Ole Fenger i Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie 4, 1989, s. 84).

Hvad det andet argument for stormandsleding angår, hedder det: »Der går en lige linje i ledingens historie fra Knuds gavebrev gennem følgende kongers ledingsprivilegier over Skånske Ledingsrets *ret leding* og Jyske Lovs bestemmelser om herremandsleding til striden om ærkebispens mænd i ærkebispestriden«. ... »Den tjeneste Jacob Erlandsen og Kristoffer 1. stredes om, er den samme, som Knud den Hellige forbeholdt sig i 1085« (s. 193).

Svaret herpå skal være at landboerne i 1085 intet har med ærkebispens herremænd at gøre, fordi der i Lund som andre steder var forskel på biskop og kapitel. I 1085 skænkede kongen jord til lundekirken, således at provsten og brødrene derefter kunne indrette præbender til gavn for kapitlets virksomhed. Af dets landboer forbeholdt kongen sig ledingen frem til 1252, da kannikerne fik privilegium på denne ret for deres undergivne bryder og landboer.

Her er der tale om jorddyrkere (bønder), mens konge og ærkebiskop snart efter stredes om bispens ret til at tage herremænd i sin tjeneste og dermed forøge sit gods. Formentlig har også dele af kapitlets jord på det tidspunkt været bortforlenet til herremænd, men det er bryder og landboer på kannikernes gods 1252-privilegiet taler om. Forholdet er da det at der i 1250'erne samtidig eksisterede både herremænd, bryder og landboer. Hvorfor jorddyrkerne i 1085 netop skulle have udviklet sig til herremænd og ikke fortsat være bønder, er ikke let at indse. Her synes ønsket at være tankens fader.

Det forekommer ikke rimeligt at lundekirkens bønder var en slags protoherremænd der sammen med andre aristokrater efter Knud den Helliges mislykkede englandstog i 1085 blev pålagt en ledingsbøde der i modsætning til senere ledingsskatter var en kopskat. Derimod kan jeg helt vel se dem i sammenhæng med andre bønder på kongelige domæner der i det følgende århundrede overgik i kirkens besiddelse.

Af kirkelige immunitetsprivilegier fremgår at kongen ud over land havde rettigheder over bønder med hensyn til ledingen. Niels Lund formulerer sagen således: »Der hvilede en ledingsforpligtelse på de almindelige bønder også [foruden på stormændene], og den økonomiske side af den kan i nogen grad klarlægges, visse klostres og kirkers landboer betalte, som det hedder i Vengediplomet, *propter expeditionem, que danice leyding nuncupatur*, medens organiseringen af deres eventuelle praktiske tjeneste henligger i det dunkle« (*Lið, leding og landeværn*, s. 245 f.).

Efter denne formulering skulle man forvente forfatterens åbenhed i to henseender, men nej. Han vil ikke anerkende at kongen kunne byde over ledingen. Når Roskildekrøniken vedrørende 1134 meddeler at kongen indkaldte ledingen, afvises den som en normativ kilde. At et normativt kildeudsagn intet skulle kunne sige om virkeligheden, er dog en misforståelse. Hvis ikke leding var noget der faktisk eksisterede som krigstjeneste, og hvis kongen ingen udsigt havde til at få sin ordre efterkommet, ville han ikke være ved sine fulde fem, når han udbød den.

Min bemærkning om Niels Lunds utilladelige e silentioslutning knytter sig til hans udtalelse om at almindelige bønders eventuelle praktiske tjeneste henligger i det dunkle. Det er at misbruge denne dunkelhed som skyldes kildematerialets tavshed, når der ses bort fra den mulighed at vi i det 12. århundrede har haft en folkelig leding organiseret som forudsat i Skånske Lov kort efter 1200.